

Jocelyn Benoist

Université Paris-I, Departement de Philosophie, 17, rue de la Sorbonne, F-75005 Paris
jocelyn.benoist@ens.fr

Traženje i pronalaženje

Intencionalnost kao unutarnja i izvanjska relacija

Sažetak

Autor pita može li se intencionalnost opisati kao unutarnji ili kao izvanjski odnos. Nakon što je pokazao da je nemoguće reducirati intencionalnost na puke izvanjske (tj. uzročne) odnose, on naglašuje da nije moguće niti pojmiti ju ekskluzivno kao unutarnji odnos. Nema intencionalnog unutarnjeg odnosa bez njegova konteksta izvanjskih odnosa koji mu dopuštaju da djeluje. Autor pokušava pokazati primjer za to analizirajući problem determiniranja intencionalnosti kao povezane s anticipativnom strukturom intencionalnosti, s posebnom pozornošću, s jedne strane, prema stvari ambigvitetu, te s druge strane, prema onoj nemogućnosti. On pokušava pokazati da sposobnost intencionalnosti da sebe determinira ovisi o uvjetima koji pripadaju okolnostima. Njegova demonstracija je na liniji s nekom vrstom eksternalizma (intencionalnog eksternalizma) u filozofiji uma.

Ključne riječi

intencionalnost, unutarnjost, izvanjskost, odnos, filozofija uma

Internalizam i eksternalizam dva su konkurentna stajališta u filozofiji uma. Prema prvome, um treba definirati jedino samim sobom, bez bilo kakva pozivanja na bilo što drugo. Prema potonjemu, definicija uma nužno uključuje neke izvanjske čimbenike – pozivanje na nešto drugo, a ne na um.

Ako se opreka tako postavi, čini se da intencionalnost, barem u nekoj tradicionalnoj uporabi, potpada pod eksternalističku perspektivu. Jer, ako potrebujemo provizornu definiciju intencionalnosti u tradicionalnome smislu, možemo je postaviti kao shvaćanje uma koje ga interpretira tako da je bitno u relaciji prema nekom predmetu. Prikladna karakterizacija mentalnih činova ili stavova jest ona koja ih opisuje kao »usmjerenost prema nekom predmetu«.

Ovakvo tumačenje čini se da uvodi neku »transcendenciju« (kako bi Husserl rekao) u um. Intencionalnost se često interpretiralo na ovaj način kao moć »izvanjštenja« uma, kao ono što mu omogućuje da bude »sa stvarima samim«.

Stoga bismo mogli staviti u opreku ono što se sada naziva reprezentacionalističkim stajalištem prema intencionalističkome stajalištu: prema prvome, um je zatvoren i prvenstveno se bavi svojim vlastitim mentalnim sadržajima kao »predodžbama« (koje mogu biti *uzrokovane* nekim izvanjskim uvjetima, ali to je ekstrinzično njihovoj definiciji); prema potonjemu, um je intrinzično otvorenost svijetu, te je definiran svojim upućivanjem na neki predmet (ovo se upućivanje smatra »intencionalnošću«).

Isto se čini prilično očitim, utoliko što je intencionalnost, barem u svojoj fenomenologijskoj tradicionalnoj interpretaciji, povezana s upućivačkim shvaćanjem uma.

Jednom kad je to rečeno, problem bi se mogao činiti riješenim. Međutim, prema mojem gledištu, ovdje on tek počinje. Jer, tada, sve ovisi o tome kako intepretiramo ovo »upućivanje«. Ustvari, spor internalizam/eksternalizam može se primijeniti na sâmo upućivanje, a činjenica da smo interpretirali intencionalnost kao neku vrstu upućivanja, uopće nas ne čuva od bilo koje vrste povratka u internalizam. To je ono što ćemo istražiti.

Stoga ćemo se usmjeriti na pretpostavljenu »relaciju prema nekom predmetu«, za koju se kaže da definira »intencionalnost« u tradicionalnoj perspektivi.

Strategija koja bi se mogla isplatiti jest u tome da se pita je li ova relacija ono što se tradicionalno naziva »unutarnjom« relacijom ili pak »izvanjskom«. Ovdje se ne smijemo previše žuriti: činjenica da je intencionalnost unutarnja relacija ne podrazumijeva odmah internalizam, niti činjenica da je ona izvanjska relacija eksternalizam. Istina bi se mogla pokazati mnogo izmiješanijom. Međutim, pretpostavit ćemo, kao radnu hipotezu, da istraživanje toga je li intencionalnost unutarnja ili izvanjska relacija otkriva nešto u smjeru spora internalizam/eksternalizam. Čineći tako, bit ćemo na Russellovu tragu iz njegove *Analize uma* (Analysis of the Mind), te se pozabaviti nekim aspektima Wittgensteinove kritike iste u *Filozofijskoj gramatici* (Philosophische Grammatik).

Na prvome mjestu, kako točno treba razumjeti »unutarnju« i »izvanjsku« relaciju?

Relacija je »unutarnja« ako je neophodna svojim sastavnicama (ili barem jednoj od njih).

Relacija je »izvanjska« ako nije neophodna i može je se raskinuti, a da se ne preinači priroda bilo koje od njezinih sastavnica.

U slučaju mentalnih činova ili stavova:

- ukoliko postoji unutarnja relacija između njih i nekih predmeta, to znači da je zapisano na prvima da budu upućeni na potonje, i to točno na njih (na neki predmet, a ne na neki drugi);
- ako nema unutarnje relacije (nego samo izvanjskih relacija) između njih i nekih predmeta, to znači da svaki čin ili stav može izgubiti svoj kontingentni predmet i dobiti drugi, a da ne prestane biti isti čin ili stav.

U čemu je točno priroda intencionalne relacije prema nekom predmetu?

Čini se, u svakome slučaju, kako puka činjenica da se ulazi u relaciju prema nečemu nije dovoljna da bi se karakterizirala intencionalnost. Nadovezujući se na jedan Russellov primjer što ga pretresa Wittgenstein, ako sam gladan, jedna ili druga stvar može mi utažiti glad (uključujući i to da me se udari u želudac!). No, usprkos tome, nećemo reći da je udarac (intencionalni) predmet moje gladi. Općenito, teško je reći da je glad nešto intencionalno, jer ako se čini da ona potrebuje predmet (kao ispunjenje), ona ne određuje bilo kakav konkretan predmet: ona nije bitno, na određen način, »glad za« – makar, naravno, ona dopušta sekundarne uporabe (kao kod djece, gurmama i ljubavnika) kad to jest.

Intencionalnost, čini se, određuje »bogatiju« relaciju prema svome predmetu. Ako sam baš za jabuku – što nije sasvim isto kao samo biti gladan: ako sam doista gladan, jedem bilo što – onda sam baš za nešto određeno (jednu stvar, a ne drugu). Upravo je u ovome smislu »biti baš za« intencionalno držanje.

Stoga se čini da intencionalnost podrazumijeva nešto zaista važno: nešto poput *predodređenja svojega predmeta*. Ne radi se samo o predodžbi čina ili stava stavljenog u relaciju prema nekom predmetu već o činu ili stavu koji do neke mjere određuje predmet prema kojemu je stavljen u relaciju.

Drugim riječima, ono što ovdje prepoznajemo jest u samoj srži tradicionalnog shvaćanja intencionalnosti: sama predodžba *smjieranja na*. Nema smjieranja bez anticipacije predmeta. Da biste smjerali, morate u nekoj mjeri znati na što smjerate.

To je ta anticipativna struktura intencionalnosti koju ćemo ovdje razmatrati. Koliko daleko ona ide? Ovisno o dosegu koji joj dademo, odgovor na pitanje što smo ga postavili o intencionalnosti kao unutarnjoj ili vanjskoj relaciji – mijenja se.

Ustvari, opći smjer tradicionalnog shvaćanja intencionalnosti čini se da je u tome da je se interpretira u smislu (vrlo jake) unutarnje relacije. Intencionalnost u potpunosti određuje svoj predmet – tu ne preostaje mjesta za bilo kakvu izvanjskost.

Naravno, to ne znači da ne možemo, na primjer, smjerati na nešto maglovito (određenje ne treba da bude potpuno), no, u tom slučaju, maglovitost treba razumjeti kao maglovitost onoga na što se smjera – stoga kao da je *određena* samim smjieranjem – a ne kao maglovitost smjieranja, kao da ovo potrebuje išta drugo osim sebe sama kako bi bilo određeno. Čak i neodređenost onoga što se očekuje sasvim je određena očekivanjem.

Prema intencionalističkoj »ortodokсноj« točki gledišta, svaki intencionalni čin ili stav samim sobom određuje svoj predmet – u tome smislu može se za njega reći da je u »unutarnjem odnosu« prema ovome predmetu.

Ova tvrdnja dovodi do prve poteškoće, kojom se teorija intencionalnosti opsežno bavi. Što biva kad takozvani predmet ne postoji?

Prije nego se pozabavimo ovom poteškoćom, moramo uočiti da je ona nezaobilazna u ovoj perspektivi. Jer, ako bismo držali da intencionalnost, kao unutarnja relacija, treba uvijek biti relacija prema nekom *postojećem* predmetu, to bi kao posljedicu imalo ekstremnu, neobranjivu vrstu idealizma. Isto bi zapravo značilo da je pomisliti na nešto dostatno kako bi to i postojalo. Vrata stvarnosti bila bi otvorena kentaurima, zlatnim gorama i drugim stvorenjima iz bajki – za koje je važno, snova radi kao i radi znanosti, da ih se smatra nestvarnim.

Moramo se stoga očito suočiti s problemom: što bi unutarnje relacije s *nepostojećim* predmetima uopće mogle značiti? Što se na prvi pogled čini pomalo čudnovatim, jer barem po jednoj interpretaciji takozvanih »unutarnjih relacija« iste se tiču ovisnosti glede postojanja, a kako bi ono što ne postoji moglo glede postojanja ovisiti bilo o čemu?

Ustvari, činjenica da intencionalnost uopće ne podrazumijeva postojanje onoga na što smjera bila je jednim od razloga zašto novovjeki ponovni otkriivač inencionalnosti, Franz Brentano, nije mogao zapravo na nju gledati kao na relaciju. Poricao je intencionalnosti status nečega zaista relacijskog (*relatives*), te ju je držao nečim samo nalik relaciji (*relativliches*). U normalnoj relaciji, članovi relacije postoje. Prema njegovu shvaćanju (ova točka mogla bi se pokazati važnom), intencionalnost postaje relacijom samo »izvana«, kad opisujem intencionalan čin: u tom slučaju, prisiljen sam je opisati na način neupravnog govora, kao da je u relaciji prema predmetu na koji smjera, točno kao što u slučaju kad rabim relacijski predikat mogu opisati predmet (»manji od« drugoga, na primjer) samo u relaciji prema drugome. U tom smislu, intencionalnost je relacija samo metaforički, a njezina naizgledna relacijska struktura čini se da ima neke veze s citiranjem (s *pripisivanjem* inten-

cionalnosti drugome, ili nečijoj svijesti). Mogli bismo govoriti o »citatnoj teoriji intencionalnosti« u smislu nekakve »Brentano-Quineove« teze.¹

U razlici prema ovome shvaćanju, razmotrit ćemo na prvome mjestu ono što ćemo nazvati »punopravnom teorijom« intencionalnosti. Prema ovome gledištu, intencionalnost treba razumjeti intrinzično (a ne samo »pod vidom opisa«) kao pravu relaciju – čak i ako je to relacija za koju se pokaže da se odnosi prema nečemu što ne postoji, to je cijena što ju treba platiti kako bi je se spasilo kao relaciju.

Problem je tad: kako ona može biti unutarnjom relacijom ako predmet prema kojemu se odnosi ne postoji nužno, ako postojanje predmeta ne ovisi o postojanju čina?

Odgovor glasi: nešto drugo na predmetu nego što je njegovo postojanje mora zavisiti od čina ili stava usmjerenog prema njemu.

Što bi to moglo biti?

U ovome smo slučaju obvezni pretpostaviti nešto poput »biti« ili »smisla« predmeta, koje treba lučiti od postojanja istog. Nedvojbeno, ako se držimo realističkoga okvira, ne možemo dopustiti da postojanje predmeta ovisi o samome činu (barem ne općenito). Međutim, možemo pretpostaviti da je *to što može postojati ili ne* anticipirano od strane čina. Ustvari, možemo zamisliti intencionalnost kao svojevrсну dražbenu ponudu postojanja. Intendirani predmet ne postoji nužno, no intencionalnost određuje barem *to što bi* točno *postojalo* da intendirani predmet postoji.

Ova je »mogućnost postojanja« ono prema čemu se čini da je intencionalnost relacija, ako ona jest relacija – i to, dodajmo, unutarnja relacija, budući da, ako intencionalnost treba razumjeti na ovaj način, svaki intencionalni čin ili stav u potpunosti određuje svoj predmet, postojao taj predmet ili ne. U nekoj mjeri, postojanje nije važno (intencionalnost može i bez njega), to je upravo ono što omogućuje relaciji da bude »unutarnja« – da ne ovisi ni o kakvoj izvanjskoj danosti predmeta.

Ovo stajalište dovodi do dva pitanja:

- do koje mjere takav pojam predodređenja predmeta doista ima smisla kad predmet *nije* dān te je »puki intencionalni predmet«? (Ovo je tradicionalni »problem intencionalnog predmeta«.)
- koju vrstu relacije moramo pretpostaviti između takozvanog intencionalnog predmeta i predmeta koji može biti dān kad nađemo na takav koji se čini da odgovara našoj intenciji? (Ovo je slučaj »ispunjenja«.)

Što se tiče prvoga pitanja, čini se da se pod prividnom očitošću intencionalne anticipacije krije zbiljska poteškoća. Čini se da mogu anticipirati što-god želim, budući da nikakvo ograničenje glede postojanja, čini se, više ne igra nikakvu ulogu. No problem je, u ovome slučaju, u tome da nije jasno ima li još ikakva smisla bilo što anticipirati. Jer što bih drugo mogao anticipirati nego neko postojanje?

Drukčije rečeno, značaj pojma intencionalnosti jest u tome što nam potencijalno osigurava zahvaćanje stvarnoga. Još jednom, intencionalnost nam treba reći kako bi to bilo ako bismo imali stvar o kojoj je riječ. Tema određenja čini se da se odnosi točno prema tome: to što je određeno jest ono što bi bilo dano da predmet koji je intendiran postoji.

Stoga, učinimo li »unutarnju relaciju« (između intencionalnosti i intendiranog predmeta) providnom, zatomiujući pozivanje bilo na kakav dani stvarni predmet i služeći se samo s pukim intencionalnim predmetom, nije sigurno

no da pojam određenja još ima smisla. U čemu je određujuća moć intencionalnosti izvan njezine normativne moći nad stvarnim?

Upadljiva je činjenica da, općenito, uzet nezavisno od svoje primjene na ovo ili ono područje stvarnoga, takozvani »intencionalni predmet«, koji je trebao sam sobom biti ono određeno (jer je nositelj određenja kao takvog), čini se da je nepopravljivo neodređen.

Nadovezujući se na Quineov primjer, ako lovim lavove, što ja to točno lovim?

Glede ovoga pitanja, svakako moramo razlučiti različite situacije. Može biti da lovim baš određenu životinju, kao što to Ahab čini s Moby Dickom. No, u ovome slučaju, fiksacija moje intencionalnosti ovisi o činjenici da je ono o čemu se radi već dano kao stvarno.

To nije ono što nazivamo »lovom na lavove« općenito, već »lovom na stanovitog lava«.

Naprotiv, ako samo »lovimo lavove«, otvoreni smo bilo kojem lavu koji se pojavi.

No, znači li to da ne lovimo nikakvog konkretnog lava, nego samo nekog »lava općenito«, koji bi bio pravi predmet naše potrage? Ili, konkretnog lava koji ne bi bio jedan od konkretnih lavova na koje bismo naposljetku mogli naići, nego samo »intencionalni« lav?

Posljednji slučaj određenja čini se doista problematičnim. Što zapravo određuje nepostojećeg lava u usporedbi s drugim nepostojećim lavovima? Kao što je poznato (Quine je izvukao maksimum iz ove linije), postoje problemi identifikacije kod nepostojećih entiteta.

Ono kako bi intencionalist mogao odgovoriti glasi: ostaje činjenica da ono što lovimo nazivamo »lavom«. Nazvati to lavom definitivno znači odrediti to u nekoj mjeri, pa makar to i ne bilo sve do samog individuuma. U tom smislu, svako je intendiranje određivanje.

No, problem je u tome kako interpretirati ovo djelomično određivanje kao (unutarnju) relaciju između intencionalnosti i (djelomice) određena predmeta. Mogla bi se tada javiti sumnja da mi samo uzimamo nešto od stvarnih predmeta kako bi konstruirali predmete kojima nešto nedostaje (»sjenke« predmeta), a koji, pravo uzevši, nisu nikakvi predmeti.

Možda bismo mogli pokušati odgovoriti kako takav dojam proizlazi iz primjera što smo ga uzeli. Ustvari, problem intencionalnih predmeta općenito ne treba brkati s problemom takozvanih općih ili apstraktnih predmeta. *Pojedinačno* intencionalno upućivanje može u potpunosti imati smisla. Na primjer, kad francuski pjesnik Verlaine piše:

*»Je fais souvent ce rêve étrange et pénétrant
D'une femme inconnue, et que j'aime, et qui m'aime«*

*(Često sanjam taj neobičan prodoran san
O nepoznatoj ženi, koju volim i koja voli mene)*

njegova slika u mašti ima tipično kroj pojedinačnosti, što vrijedi i za mnoge naše takve slike.

Međutim, pitate li ga ima li ta toliko jedinstvena žena madež na svojem lijevom obrazu ili ne, on neće biti u stanju odgovoriti. Odnosno, točnije,

1

Samo je prividno paradoksalno povezivati ta dva imena. Razlikuju se po tome *može li se*

od toga napraviti znanost ili ne, no njihova je dijagnoza u pogledu same činjenice istovjetna.

može odgovoriti kako želi, no taj odgovor nije opis, on je odluka – što je dokaz da je predmet »sam po sebi« neodređen, odnosno da nije u potpunosti određen. Dalje ga odrediti ne znači objelodaniti intenciju koja već postoji, već dodati novu intenciju.

Koju konstitutivnu maglovitost mašte nastavak pjesme izražava:

*»Et qui n'est, chaque fois, ni tout à fait la même
Ni tout à fait une autre...«*

Est-elle brune, blonde ou rousse ? – je l'ignore.«

*(I koja nije svaki put ni posve ista
ni posve druga...«*

Je li smeđokosa, plavojka ili crvenokosa? – ne znam to.)

Individualizacija onoga na što se upućuje, pothranjuje do neke mjere predodžbu »intencionalnoga predmeta«. Ova slika čini se da je zaista »o« nekome predmetu (što je definicija intencionalnosti), a taj je predmet *jedan* predmet. Ova naizgledna pojedinačnost, međutim, ne znači još koliko određenje: kao intencionalan predmet, taj predmet, čini se, dopušta svojevrsnu intrinzičnu maglovitost, što ga čini otvorenim za odluke.

Ovu vrstu neodređenosti ne treba brkati s onom »određenom« neodređenošću o kojoj smo govorili. Zaručnica naših snova nije intendirana kao maglovita zaručnica, koja bi bila djelomična ili nepotpuna zaručnica, stoga ne kao određeno intendirani neodređeni predmet – ona je mnogo neodređenije intendirana kao određeni predmet (s nekom vrstom oklijevanja u samoj intenciji, ili s nekom konstitutivnom nedostatnošću intencije pri određenju svoga predmeta). U ovoj vrsti (ne samo predmetne) neodređenosti, teško je ne vidjeti svojstvo same intencionalnosti i *stoga* takozvanih intencionalnih predmeta, za koje se, u tom smislu, čini da su samo djelomice predmeti (a ne neki »djelomični predmeti«).

U nekoj mjeri, moguće je pitati se ima li sama predodžba predodređenja smisla predmeta ikakvoga smisla tamo gdje se pitanje o mogućnosti da predmet bude dān, u ovome ili onome smislu, uopće ne pojavljuje? *Pred-*određenje, ali u opreci prema čemu?

Stoga ćemo se sada pozabaviti drugim pitanjem – onime o intencionalnosti i danosti.

Kako treba shvatiti relaciju između onoga što je dano i onoga što je intendirano? Ako intencionalnost određuje nešto poput svoga svojstvenog predmeta (takozvani »intencionalni predmet«), čini se da se radi u usporedbi ili preklapanju. Kao kad bismo imali, na jednoj strani, intencionalni predmet, a na drugoj stvarni, te je problem poistovjetiti ih. Imamo situaciju kakvu smo očekivali, i situaciju kakva jest.

Što se definitivno događa vrlo često: nije li to slučaj svaki put kad situacija nije u skladu s našim očekivanjima? Kao da postoji natjecanje: između ostvarene situacije i one moguće, predviđene. U ovoj igri, stvarno nužno pobjeđuje.

Problem izgleda malo drukčije ako razmotrimo slučaj u kojem situacija *jest* ona koju smo očekivali. U ovom slučaju, čini se da intencionalni predmet *jest* stvarni predmet, te se čini doista teškim govoriti o usporedbi. Stvari su točno onakve kakvima smo ih očekivali – nemamo tu pravu stvar koja je *poput* očekivane.

Ono što pothranjuje ovu interpretaciju jest gramatička značajka, na koju je upozorio Wittgenstein, da, u slučaju ispunjenja, nema mjesta za neki smisao očekivanog osim njegove vlastite stvarnosti. Očekivati nešto ne znači očekivati nešto plus *očekivati* da je to slučaj, već znači točno očekivati da ova stvar *jest* slučaj. U slučaju ispunjenja, ne mogu zaustaviti intenciju, a da ne dosegne stvarnost. Stvarnost sama jest to na što intencija smjera, te je, u ovome slučaju, pogodena.

Problem s ovom interpretacijom jest slučaj u kojemu intencija nije ispunjena. Što učiniti s time? Treba li pretpostaviti kako, u ovome slučaju, postoji nešto na što se smjera, što, suprotno slučaju ispunjene intencije, nije stvarno?

Ova bi asimetrija bila uistinu paradoksalna. Jer isti stav, s obzirom na ono što se kontingentno dogodi, ne bi imao isto značenje. Čekam svoga prijatelja da dođe. Ako dođe, taj stav pokazuje se punokrvnom relacijom prema stvarnome; ako ne, on je puka relacija prema »intencionalnome predmetu« – te, u ovome slučaju, njegov se dolazak može odvojiti od toga da jest slučaj da je došao, u apstrakciji koja tvori sam »intencionalni predmet«.

Postoji wittgensteinovsko rješenje ove asimetrije. Ono je u tome da se naglasi činjenica da *čak i ako moj prijatelj ne dođe*, ono što očekujem jest to da njegov dolazak jest slučaj. No, očekivanje naprosto nije zadovoljeno točno onako kako jedan opis može biti pogrešan – netočan. U svakom slučaju, intencija je usmjerena prema stvarnome, ali stvarno se može slagati više ili manje sa svojim očekivanjem. Ustvari, intencionalnost nam pruža normu kako bismo istražili ono stvarno.

Ono što ide u ovome smjeru (što se sastoji u tome da problem »prikladnosti« učini intrinzičnim za intencionalnost) jest činjenica da je u potpunosti smisleno razlikovati stupnjeve u ovome pristajanju stvarnoga intencionalnosti.

Nadovezujući se na jedan Wittgensteinov primjer, ako je pucano iz pištolja, može biti da me se pucanj ne dojmi tako glasnim kako sam očekivao. Smijemo li smatrati, u ovome slučaju, da je postojao »glasniji *beng* u mojem očekivanju«?

Wittgenstein sumnja u to, ispravno prema mome gledištu. Nije bilo nikakvoga *beng* u mome očekivanju, a dojam neprikladnosti zasigurno ne proizlazi ni iz kakve usporedbe dvaju »*bengova*«, strogo govoreći. Ono što je istina jest da je moje iščekivanje definiralo nešto poput normativnoga okvira za događaj, a događaj mu odgovara ili ne. Što je još važnije: odgovara mu *više ili manje*. Ne radi se o tome da je prostor otvoren jednako tolikom broju usporedaba – između jednako tolikog broja mogućih stvarnosti predmeta i njegova jedinstvenog intencionalnog izvornika – nego o tome da, kao i svaka primjena mjerila kao takvog, ona dopušta stupnjeve i pristajanja više ili manje. Ono što je uključeno jest sâm stav, takav koji ima svoju vrstu normativnosti, i pritom ne bilo koji drugi »predmet« nego (stvarni) predmeti za koje se može dogoditi da ovaj stav bude na njih primijenjen, više ili manje prikladno. Iščekujem nešto. Nešto se dogodi. Pitanje je: da li je to ono što sam iščekivao? A odgovor se neće naći bilo u kakvoj usporedbi (na istoj razini), nego u varijabilnoj prikladnosti toga što se dogodi mome očekivanju. Ustvari, barem unutar ograničenog raspona mogućnosti, nema »razlike«, pravo uzevši, između onoga što je doživljeno i onoga što je očekivano, već prije više ili manje prikladnosti. To je smisao koji možemo pridati primjeru prigušenoga *beng* – što nije isto što i »*ne-beng*«.

U nekoj mjeri, čini nam se da možemo na to što Wittgenstein kaže o očekivanju primijeniti ono što Austin kaže o istini u svojoj slavnoj raspravi.

»Postoje brojni drugi pridjevi koji su u istoj klasi kao 'istinito' i 'lažno', tj. koji se tiču odnosa između riječi (takvih koje su izgovorene s upućivanjem na historijsku situaciju) i svijeta... Kažemo, na primjer, da je stanoviti iskaz pretjeran ili maglovit ili smion, opis u stanovitoj mjeri približan ili obmanjujući ili ne osobito dobar, prikaz dosta općenit ili suviše sažet. (...) Postoje različiti stupnjevi i opsezi uspjeha pri iznošenju iskazâ: iskazi pristaju činjenicama uvijek više ili manje labavo.«²

Isto je s očekivanjem, čak i ako »smjer pristajanja«, govoreći poput Searlea, nije isti. Ono što se očekuje u očekivanju jest da stvarno pristaje očekivanju. No, i to pristajanje također može biti »više ili manje labavo«. Ono ima sve nesigurnosti jedne relacije prema stvarnome. Ne postoji jedna i samo jedna situacija koju se očekuje, već očekivanje mnogo više ima ulogu ravnala koje mjeri ono što je dano, s obzirom na veće ili manje suglasje s očekivanjem, da se nadovežemo na Wittgensteinovu sliku. Ravnalo ne upućuje na jedan i samo jedan predmet – ono je primjenjivo na stvarnu raznolikost predmetâ.

Ova interpretacija intencionalnih stavova smatra ih u svakome slučaju relacijama prema stvarnome, u smislu normativnih relacija prema stvarnome. Moglo bi biti interesantno zacrtati čak jednu teoriju fikcije iz te perspektive – fikcija kao vježba u predstavljanju stvarnoga – no to ovdje nije naš problem. Samo ćemo ukazati kako ova interpretacija, premda osporava autonomiju pretpostavljeno-postojećeg »intencionalnog predmeta«, nije tako daleko od klasičnog (fenomenologijskog) okvira, u smislu da ova, dok naglašava autonomiju intencionalnosti koja može intendirati bilo što, tvrdi također da nema intencionalnosti bez horizonta ispunjenja (mogli bismo reći: bez *pitanja* ispunjenja), čak i ako je ovaj konkretni nemoguć. Prema klasičnome okviru, dakle, nema intencionalnosti bez barem pitanja o njezinome pristajanju stvarnome.

Čini se da naša reinterpetacija intrinzično uspostavlja vezu između intencionalnosti i stvarnoga. Moglo bismo se zapitati ne oživljava li ova predodžba intrinzične veze rizik nekog intencionalnog idealizma. Odgovor se, međutim, čini prilično očitim: budući da je veza normativna, nema rizika. Stvarno može pristajati ili ne – to je neophodno samoj predodžbi normativnosti.

Vraćajući se na naše početno pitanje, model koji trebamo usvojiti, čini se, dovodi nas do karakterizacije intencionalnosti kao neke vrste izvanjske relacije – budući da naglašava činjenicu da predmet može biti ili ne biti takvim kakvim je intendiran, te da je intendiran baš taj predmet koji može biti ili ne takvim kakvim je intendiran, a ne neki drugi.

Međutim, moglo bi se pokazati da ovo nije tako jasno.

Prevladali smo bilo kakvo shvaćanje intencionalnosti kao unutarnje relacije prema predmetu – predmet je, u nekoj mjeri, uvijek izvanjski, on je taj čije je suglasje s intencionalnim držanjem u pitanju. No, nešto je još uvijek »unutarnje«: to jest, sposobnost takozvanog »intencionalnog držanja« da se samo-odredi.

Drugim riječima, preostaje ona *anticipativna* struktura intencionalnosti – ne vidimo kakvog bi smisla imala sama predodžba intencionalnosti bez toga. To znači da, u nekoj mjeri, intencionalnost mora *znati* što intendirira.

Wittgenstein to formulira na svoj elokventni način:

»Die Tatsache ist durch die Erwartung auf ja und nein bestimmt.«³

(Činjenica je određena očekivanjem odgovora da ili ne.)

Ovaj način govora čini se da je u proturječju s prethodnom predodžbom *stupnjeva* zadovoljenja očekivanja. Svejedno, Wittgenstein je ne zastupa doslovno – on odmah dodaje: »osim ako je izraz očekivanja neodređen«. Ono do čega je stvarno stalo, i što Wittgenstein želi razmotriti, jest sama predodžba *predodređenja*, još jednom. Nema intencionalnosti bez neke vrste predodređenja, koja je njoj *unutarnja*. Ovdje nalazimo, s onu stranu predodžbe »intencionalnog predmeta«, vrlo vjerojatno pravu jezgru predodžbe »unutarnje relacije« između »intencionalnosti i njezina predmeta«.

Međutim, kako smo to nazrijeli s Quineom, ova je predodžba prilično problematična.

Ustvari, treba razmotriti dvije različite vrste problema.

Prva sfera problema tiče se *dvosmislenosti*.

Druga sfera tiče se *pretpostavaka*.

Kako bismo ustrojili prvi problem, vratimo se našem quineovskom primjeru lova na lavove.

Pretpostavimo da lovim lavove i da ustrijelim i ubijem »lagra« – tj., potomka lava i tigrice. Jesam li uspio u svome lovu na lavove? Očito, s naturalističke točke gledišta, nisam ubio lava. Međutim – a to je važna točka o intencionalnosti – s gledišta lova na lavove, možda će ono što sam ubio biti zadovoljavajuće. Možda to možemo držati posebnim slučajem lova na lavove, jer, *uglavnom*, to doista zadovoljava uvjete lova na lavove. U najmanju ruku, vrijedi to uzeti u obzir.

Kao i u odnosu na svaki intencionalan stav, štogod je dano kao ispunjenje, moguće je pitati pristaje li to ispunjenje ili ne.

No, za mnoge stvari nije jasno u kojoj mjeri ispunjavaju taj stav. Bilo bi zaista naivno vjerovati da postoji neko apsolutno »pravilo« u samome stavu koje može odrediti koji slučajevi odgovaraju mjerilu, a koji ne (sasvim). Ako intencionalnost igra ulogu ravnala, nemoguće je ne obazirati se na problem njezine primjene. U svakoj mjeri ima neke nesigurnosti, a ova nesigurnost mora biti tako definirana da sama mjera ima smisla.

Naravno, Wittgenstein je posvetio mnogo pozornosti ovome problemu. Upravo je to svrha njegova slavnog zapažanja u *Filozofijskim istraživanjima* (§ 242) o nužnosti slaganja »ne samo u definicijama već i u sudovima«, tako da je svaka jezična igra moguća. Uzima točno primjer mjerenja te tvrdi:

»Ono što zovemo 'mjeriti' određeno je i stanovitom stalnošću rezultata mjerenja.«

Ono što je presudno u ovome zapažanju jest činjenica da, kako bi se osigurala ona vrsta određenja koju trebamo za intencionalnost općenito – slučaj s mjerenjem samo je primjer – mi, čini se, potrebujemo *rezultate*, tj. već ispunjene intencionalnosti.

Drugim riječima, baš se na posebnim slučajevima ispunjenja, i samo na njima, određuje točna priroda onoga čije se ispunjenje traži. To ne znači da će ono što ispunjava intenciju uvijek biti iste vrste. To samo znači da naročiti slučajevi ispunjenja nužno igraju paradigmatiku ulogu u određenju same intencije – tj., u njezinu ustrojavanju kao »određenoj« intenciji.

Do tuda dokle smo dosegli, to znači da čak i ono za što smo pretpostavljali da je »najunutarnjije« intencionalnosti – njezino određenje – mora u nekoj mjeri biti izvanjštено. Nemoguće je baviti se intencionalnošću, a pritom staviti svijet u zgrade. Jer, u samome smislu intencionalnosti često je uključeno upućivanje na slučajeve njezina ispunjenja. Teško je vidjeti kako pridati neki smisao većini intencionalnosti, a da se ne uzme u obzir ovo upućivanje. Čak i ako intencionalnost nije prava relacija, već samo »usmjerenost«, ova usmjerenost ne može još uvijek biti unutarnjom. Ona je intrinzično izložena izvanjskosti svoje primjene – ili barem onoga čega se intencionalnost tiče, ako odbijete govoriti o tome u smislu »primjene«. Na primjer, samo *značenje* lova na lavove mijenja se zavisno od toga prihvaćam li ili ne nastreljivanje lagra kao primjer toga – no, u nekoj mjeri, to značenje ne prethodi ovoj odluci.

Ispunjenje stoga nije nešto tek dodano intencionalnosti, kako se moglo činiti. Moglo bi biti da ono igra *paradigmatsku* ulogu za intencionalnost.

Ovo je prvi uvjet izvanjskosti koji nalazimo, s puko logičke točke gledišta, za intencionalnost – intencionalnost se ne može (ili barem ne u potpunosti) definirati samom sobom.

Postoji, međutim, jedan drugi problem glede izvanjskosti, koji se pojavljuje samo korak kasnije: s onu stranu *dvosmislenosti* (do koje je točke mjerilo primjenjivo ili nije, te bismo mogli smatrati da je slučaj nižeg stupnja od onoga što je bilo intendirano, ili da je izvan skale) – postoje *nemoćnosti*.

Vratimo se mojem primjeru s »lagrom«. Ovaj primjer ustvari postavlja problem. Jer nikakav »lagar« ne postoji u prirodi. Može se dogoditi da se rode samo u zatočeništvu. Stoga, osim ako pretpostavimo (što nije osobito vjerojatno) da su jednoga pustili na slobodu, za vjerovati je, ako kažem da sam ubio lagra, da sam ustrijelio životinju iz zoološkog vrta ili tako nešto. E sad, ustrijeliti životinju u zoološkome vrtu (još jednom, osim ako se ne radi o izuzetnim okolnostima) nije ono što se točno slaže s tim što se misli pod »lovom«. Stoga se, ne zato što se radi o lagru, već zbog *onoga što činjenica da se radi o lagru pretpostavlja*, može osporavati moje pravo da govorim o »lovu«, kažem li da sam ispunio svoju intenciju lova na lavove ubivši lagra.

E sad, pitanje glasi: znači li to da, u ovom slučaju, *nisam* »lovio lavove«? Ovisi o tome što se misli pod tom negacijom. Točnije, moje pitanje glasi: je li ova negacija izraz ne-ispunjenja u smislu neispravnog ispunjenja? Nešto je dano što ne odgovara mjerilu.

Čini se da to definitivno nije slučaj. Jer, na taj način, nepristajanje bi pretpostavljalo svojevršno minimalno pristajanje. Kažem li: »lovio sam lavove, no, naposljetku, s obzirom na ono što sam ubio, nisam uspio«, to obično znači da predmet nije onaj koji se očekivao, no da je to još uvijek bio lov – barem u nekom smislu, »intencija« lova.

U slučaju koji razmatramo, naprotiv, neprikladnost predmeta daje naslutiti da se nije radilo o lovu, već o pokolju.

Ono što želim naglasiti jest činjenica da nije svaki »odgovor« *relevantan* jednoj intencionalnosti. Ako sam lovio lava a ubijem patka, nisam ubio traženu vrstu stvari. Ako sam lovio lava a ubijem lagra, s obzirom na posebne uvjete pod kojima je moguće naići na lagra, postavljaju se pitanja o tome jesam li doista lovio – posebna vrsta ispunjenja diskvalificira moj lov kao lov. To jest: on ustvari nema nikakve veze s intencijom lova na lavove, čak nije niti neispravan odgovor na njega – jer bi neispravan odgovor pretpostavljao da smo ostali unutar sfere onoga što se može nazvati »lovom«.

Što ćemo nazivati »lovom na lavove« ovisi u nekoj mjeri o tome što ćemo priznati kao (stvarna) ispunjenja ove intencije. U skladu sa zadobivenim mjerilom, postojat će situacije što ćemo ih karakterizirati kao takve, koje ne odgovaraju ili odgovaraju nepotpuno. Ako mi donesete leoparda, osporit ću da ste uspjeli u svojoj intenciji lova na lavove. No, postoje također mnoge situacije u kojima nema nikakvoga smisla pitati udovoljava li stvarno predmet intenciji, budući da *sami uvjeti intencije nisu ispunjeni*. Takvo ispunjenje koje prethodi samoj mogućnosti drugog ispunjenja i tome ima li smisla razmatrati ovo drugo kao postignuto.

Kako bih to učinio izričitijim, ranije, kad sam citirao Austina o stupnjevima zadovoljenja (i o činjenici da ono ima stupnjeve), namjerno sam prikratio citat. Austin se ne zadovoljava time da kaže kako »iskazi pristaju činjenicama uvijek više ili manje labavo«, već dodaje kako oni to čine »na različite načine u različitim prigodama za različite namjere i svrhe«. Ovo upućivanje na »namjere i svrhe« moglo bi uveseliti prijatelje intencionalnosti koji ga vide kao načelo određenja. Međutim, ono ovdje posreduje kao vid općenitijeg načela konteksta. Ako tumačimo intencionalnosti tako da definiraju neke uvjete zadovoljenja, kao što smo to i učinili, to znači da ponad samih intencionalnosti postoje također neki kontekstualni uvjeti i ograničenja. Problem relevantnosti tiče se i intencionalnosti. Nema svaka intencija smisla u svakom kontekstu. U pravilu, kako bi imala smisla, intencija pretpostavlja neke ontologijske uvjete, koji joj prethode i koji je nadmašuju. Jer, mimo situacija koje iznevjeruju danu intenciju, postoje situacije koje ju diskvalificiraju. Na primjer, nema smisla vjerovati bilo što bilo u kojoj danoj situaciji. Nužno postoji *pretpostavna* struktura vjerovanja, a ova pretpostavna struktura upućuje na svijet.

Ova druga strana izvanjskosti vjerojatno je još važnija od prve, »paradigmatičke«. U nekoj mjeri, paradigmatizacija nekog slučaja integrira ga u samu intencionalnu strukturu. Nasuprot tome, izvanjskost pred-uvjeta intencionalnosti jest nešto što ova intencionalnost ne može apsorbirati – osim ako ne usvojimo pojam pozadine, no usvojiti ga znači koliko priznati nemogućnost da se ima samo »unutarnja« teorija intencionalnosti.

Naposljetku, nemoguće je ostati »unutar« jedne intencionalnosti, ili unutar intencionalnog kao takvog – kako bi se ona točno pojmla, zahtijeva da se razmotri splet izvanjskih relacija u koje je uključena. Izvan ovoga bivanja uključenim nema nikakve intencionalnosti – ona blijeđi do pune neodređenosti.

To ne znači da je intencionalnost puko izvanjska relacija, već to znači da trebamo nešto (stvarno) da nas podrži kako bismo odredili intencionalno (kako bismo mu dali jasan oblik), kao što je nešto potrebno da podrži intencionalno, u njegovu vlastitu ustroju, kako bi ono bilo u stanju odrediti samo sebe. Ta je nužnost i epistemologijska i ontologijska, s obzirom na to što intencionalnost jest: nešto što se tiče *prilaza*.

Kakve veze ima to što smo rekli s uobičajenim sporom između internalizma i eksternalizma?

Čini se prilično očitim: ako se intencionalnost može definirati samom sobom, čini se da bi mogla imati svojevrsnu ontologijsku autonomiju – pripadati sferi »unutarnjih« entiteta ili djelovanja. Važnost *rezultata* i *konteksta*, koju smo naglasili, naprotiv, u suprotnosti je s bilo kojom predodžbom apsolutnoga pounutarnjenja – što ne znači da se moramo baciti u zagrljaj bilo

kakvoga biheviorizma. To samo znači da nema mentalnog postignuća bez mentalnoga života, a da je takav život u svijetu. Čak i njegov smisao ovisi o tome – daleko od toga da je nešto što bi se moglo izučavati »za sebe«. Postoje izvanjski uvjeti kako bi intencionalnost obavila svoj posao – što jasno zvuči kao neka vrsta eksternalizma.

Nema intencionalnosti bez *intencionalne historije*. A ova je, kao i svaka povi- jest, tamo vani.

S engleskoga preveo
Joško Žanić

Jocelyn Benoist

Seeking and Finding

**Intentionality as an Internal and
an External Relation**

The author asks whether intentionality could be described as an internal or an external relation. After he has shown that it is impossible to reduce intentionality to mere external (e.g. causal) relations, he emphasizes that it is not possible either to consider it to be an internal relation exclusively. There is no intentional internal relation without its context of external relations that permit it to work. The author tries to make a case for that by analyzing the problem of the determination of intentionality as related to the anticipative structure of intentionality, with special attention on the one hand to the issue of ambiguities and on the other hand to the one of impossibilities. He tries to show that the ability for the intentionality to self-determine depends on conditions which pertain to circumstances. His demonstration is in line with some kind of externalism (intentional externalism) in the philosophy of mind.

Key words

intentionality, internality, externality, relation, philosophy of mind